हामी यस क्षेत्रका नागरिक समाज संस्थाहरू निम्न कुराको प्रतिबद्धता जनाउँछौं ।

- हाम्रो देशमा स्वच्छ खानेपानी र आधारभूत सरसफाइको अधिकारलाई संविधानका साथै क्षेत्रगत नीतिहरू तथा कानूनमा मान्यता दिलाउन, अहिलेका सरसफाइका कार्यक्रमहरूले सम्बोधन गर्न नसकेका समुदायको माग र अनुभवलाई उजागर गर्ने, तिनको आवाजलाई बुलन्द गर्दै तिनका क्रियाकलापमा सहयोग गर्ने र यस्तो अधिकार उपयोगका लागि सहयोग गर्ने कार्यमा अघि बढ्न
- सबैका लागि सरसफाइ र असुरक्षित तरिकाले गरिने मलमूत्र व्यवस्थापनको अन्त्यका लागि सरकारी योजनाहरू र कानून कार्यान्वयनमा ल्याउनका लागि सरकारलाई पैरवी, कानूनी प्रक्रिया र चेतना अभिबृद्धि मार्फत दवाब दिन
- समानता र समावेशी नीति तथा सामुदायिक प्रयासहरू मार्फत् विद्यालय तथा समुदायहरूमा सरसफाइका नवीनतम उदाहरणहरु प्रदर्शन तथा लागू गर्न र त्यस्ता सफल प्रक्रियाहरूको प्रमाण दिन
- स्थानीय तहको क्षमता अभिबृद्धि र उनीहरुको प्रयासमा समर्थन गरी स्थानीय समुदाय, सामुदायिक संस्था र सरकारी संयन्त्रका बीच साझेदारी निर्माणमा सहयोग गर्न
- छात्राहरूको विशेष आवश्यकतालाई ध्यान दिंदै रजस्वला अवधिमा आवश्यक पर्ने कुराहरुको व्यवस्थापन एवं विद्यालय सरसफाइका लागि चेतना बढाउन
- सम्बोधन हुन नसकेका समुहरूलाई सुरक्षित एवं सम्मानजनक जीविकोपार्जन गर्नसक्ने बनाउने कार्यमा हाम्रो सीमित श्रोतहरू केन्द्रित गर्न र आफ्ना अनुभवहरू व्यापक रुपमा बाँड्न

नागरिक समाजसँग सरसफाइ क्षेत्र र सरसफाइको व्यवहार परिवर्तनमा लागेको लामो इतिहास छ । हामी यस क्षेत्रमा विद्यमान सरसफाइ सङ्कटलाई सम्बोधनका लागि दक्षिण एशियाली सरसफाइ सम्मेलन लाई समर्थन गर्न विगतका र भावी घोषणा पत्रका प्रतिबद्धताहरू संयुक्त रुपमा लागू गर्न र तिनको अनुगमन गर्न प्रतिबद्ध छौं । सबैका लागि सरसफाइ प्राप्त गर्न सबैको सहकार्य आवश्यक रहेको महसुस गर्दै सहकार्यको भावनाले हामी यहाँहरू समक्ष यो घोपषापत्र प्रस्तुत गर्दछौं ।

♦♦

तेस्रो दक्षिण एशियाली सरसफाइ सम्मेलन (SACOSAN III) पूर्व नागरिक समाजको भेलाद्वारा जारी घोषणा पत्र

२००८

विश्व युवा केन्द्र, नयाँ दिल्ली, भारत

१७ नोभेम्वर, २००८

तत्काल कदम चाल्न हाम्रो माग

हामी दक्षिण एशियाली सरसफाइ सम्मेलन (SACOSAN) को पूर्वसन्ध्यामा फ्रेशवाटर एक्शन नेटवर्क दक्षिण एशिया (FANSA), वाटरएड र खानेपानी तथा सरसफाइ साझेदारी परिषद् (WSSCC) द्वारा यही २००८ नोभेम्बर १६ र १७ मा भारतको राजधानी नयाँ दिल्लीमा आयोजित नागरिक भेलाका सहभागीहरू लगायत बङ्गलादेश, भुटान, भारत, नेपाल, पाकिस्तान र श्रीलङ्कामा विभिन्न चरणमा गरिएका राष्ट्रियस्तरका परामर्श बैठकहरूमा सहभागी सबै गैरसरकारी संस्था, समुदायमा आधारित संस्था एवं नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरू तेस्रो दक्षिण एशियाली सरसफाइ सम्मेलनका प्रतिनिधिमण्डललाई निम्नानुसारको घोषणापत्र प्रस्तुत गर्दछौं ।

दक्षिण एशियामा व्याप्त सरसफाइ सङ्कट समाधानका लागि तत्काल कदम चाल्न आवश्यक छ । दुई वर्ष अगाडि सम्पन्न दोस्रो दक्षिण एशियाली सरसफाइ सम्मेलनपछि मात्र झाडापखालाका कारण यस क्षेत्रमा दश लाख बालबालिकाको मृत्यु भइसकेको छ । यस क्षेत्रमा रहेका एक अर्ब जनसंख्यामध्ये ठूलो संख्या सरसफाइ सेवाविहीन अवस्थामा रहेको छ । यसले मानिसहरूले भोगिरहेको अत्यन्त कष्टपूर्ण अवस्थालाई उजागर गर्नुका साथै स्वस्थ, उन्नत र सम्मानजनक जीवनयापन गर्ने उनीहरूको अधिकारमा पनि व्यवधान खडा गरेको छ ।

नेपाली भाषामा स्वतन्त्र अनुवाद,
फ्रेस वाटर एक्सन नेटवर्क
दक्षिण एशिया नेपाल च्याप्टर

रजस्वला अवधिको सरसफाइ

रजस्वला अवधिमा गरिने अस्वस्थकर बानी व्यवहारका कारण दक्षिण एशियाली क्षेत्रका महिलाहरूले ठूलो सास्ती खेपिरहेका छन् जुन प्रत्यक्षरुपमा देखिंदैन । यो विषय धार्मिक तथा सांस्कृतिक धारणाहरूसँग पनि गाँसिएको हुनाले सरसफाइ प्रवर्द्धन कार्यक्रमहरूमा बाधा पुगेको छ ।

सरकारलाई हाम्रो आह्वान:

रजस्वला अवधिको सरसफाइलाई पनि स्वास्थ्य र सरसफाइको अभिन्न अङ्गको रुपमा मान्यता दिन र यसलाई स्वास्थ्य र सरसफाइका कार्यक्रमहरूसँग एकीकृत गर्दै यस विषयमा मानिसहरूको चेतना र क्षमता अभिबृद्धि गर्न हामी सरकारलाई आह्वान गर्दछौं ।

समावेश हुन नसकेका/विकासको अवसरबाट वञ्चित समूहहरू

जनसंख्याको ठूलो हिस्सासम्म सरसफाइका कार्यक्रमहरू पुग्न सकेको छैन । विशेष गरेर अपाङ्ग, एच आइ भी वा एड्स पीडित, आदिवासी र अपहेलित जाति, धार्मिक समूह, शरणार्थी, निर्माण मजदुर, शहरी अव्यवस्थित बस्तीका बासिन्दा, घरबारविहीनहरू, प्राकृतिक विपत्तिबाट पीडितहरू, आन्तरिक विस्थापितहरू र विकट क्षेत्रका बासिन्दाहरू यस अन्तर्गत पर्दछन् ।

सरकारलाई हाम्रो आह्वान:

- सरसफाइ कार्यक्रमहरूले समेट्न नसकेकाहरूको मुद्दाका विषयमा सबै तहबाट चेतना बढाउने र यससित सम्बन्धित नीतिनिर्माण गरी माथि उल्लेखित वर्गहरुलाई समावेश गर्नका लागि प्रतिबद्धता गर्ने
- सरसफाइका सबै कार्यक्रमहरूमा गरीब र सीमान्तकृतहरूको पहिचान गर्ने तरिकाहरू समावेश गर्ने र त्यसलाई अपनाई सो वर्गमा भएको पहुँचको अनुगमन गर्ने

शासन

वास्तविक स्थितिमा आधारित स्पष्ट तथ्याङ्कको अभाव र अस्पष्ट संरचनागत व्यवस्थाका कारण रहेको कमजोर जवाफदेहीपनले सरसफाइ क्षेत्रको प्रगतिलाई सीमित गरेको छ । योजना निर्माण र लागू गर्ने प्रक्रियामा समुदायमा आधारित संघसंस्था, नागरिक समाजका प्रतिनिधिमूलक संस्था र स्थानीय सरकारहरूलाई धेरैजसो किनारा लगाउने गरिन्छ । सुशासन र सेवा प्रदानको उपलब्धि सुधारका लागि यस क्षेत्रमा सूचनाको हकसम्बन्धी हालै भएका विकासलाई उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ ।

सरकारलाई हाम्रो आह्वान:

- सम्बद्ध सबै मन्त्रालयहरूका साथै सबैसँग समन्वय गर्दै राष्ट्रियस्तरमा जवाफदेही नेतृत्व निर्माण गर्न
- स्थानीय तहका सबै पक्षसँग समन्वय गर्दै सरसफाइका सबै कार्यक्रमहरूमा स्थानीय सरकारहरूलाई योजना निर्माण र लागू गर्नका लागि केन्द्रीय भुमिकामा राख्न
- सबैलाई सरसफाइ सेवा पुऱ्याउने सरकारी लक्ष्य पूरा गर्न र राहतको न्यायोचित उपयोगका लागि आवश्यक आर्थिक प्रावधानका साथ सरसफाइका लागि छुट्टै बजेट निर्माण गर्न
- सरसफाइको स्थिति र कार्यक्रम लागू गरिएको प्रक्रियाको स्वतन्त्र मूल्याङ्कन गर्ने संरचना निर्माण गर्न

स्वास्थ्यसम्बन्धी उपलब्धि

सरसफाइको प्रमुख उपलब्धि भनेको सुस्वास्थ्य हो । स्वास्थ्य सुधारको सबभन्दा कम खर्चिलो उपायमा सरसफाइ प्रबर्द्धन पर्दछ । सरसफाइका कार्यक्रमहरूलाई थप प्रभावकारी बनाउने र सरसफाइमा लगानी गर्न जरुरी छ भन्ने कुरा नीतिनिर्माताहरूलाई बुझाउने दुवै कामका लागि सरसफाइका अभावले स्वास्थ्यमा पार्ने नकरात्मक प्रभावका बारेमा धेरैभन्दा धेरै तथ्यहरुको आवश्यकता पर्दछ ।

सरकारलाई हाम्रो आह्वान:

- सरसफाइ कार्यक्रमहरूको रुपरेखा तयार पार्न र यसले स्वास्थ्य सुधारमा पार्ने प्रभावको सुपरीवेक्षण गर्न काममा स्वास्थ्य क्षेत्रलाई पनि संलग्न गराउन
- नीतिनिर्माण र कार्यक्रमको योजना तयार गर्ने आधार बनाउनका लागि मलमूत्रका कारण उत्पन्न हुने रोगहरू फैलिएको बारेमा तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण गर्ने संरचनाको विकास गरी सुदृढ गर्न

शहरी सरसफाइ

स्वच्छ वातावरण र शहरी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्नहरूको प्रतिष्ठाका लागि ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापनमा शहरी सरसफाइको मुद्दा एकदमै महत्वपूर्ण रहेको छ ।

सरकारलाई हाम्रो आह्वान:

- शहरभित्र र वरपरका समुदायहरूमा सरसफाइको पहुँच सुनिश्चित गर्न, आधारभूत सरसफाइ सेवाको पहुँचलाई भू-स्वामित्व र बसोबासको सुनिश्चितताबाट अलग्याउन र सबै सार्वजनिक स्थानहरूमा सरसफाइ सुविधा सुनिश्चित गर्न
- सबै सरोकारवालाहरू सहभागी हुनसक्ने गरी शहर र वरपरका क्षेत्रहरूमा विद्यमान संरचनाहरूको क्षेत्रगत नक्सा तयार गर्न एवं सो सूचनाको आधारमा लगानी र कार्यक्रम चलाउन
- समुदाय, सार्वजनिक र निजी क्षेत्रसँगको साझेदारीमा विकेन्द्रीकरणको अवधारणा अनुरुप उचित र सुधारिएको प्रविधि प्रबर्द्धन गर्न एवं स्थानीय प्रयासहरूलाई बढावा दिन

मानवद्वारा गरिने मलमूत्र व्यवस्थापन

मानिसलाई असुरक्षित तरिकाले नाङ्गो हातले मलमूत्र व्यवस्थापन गराउँदा मानव अधिकारको हनन् हुन जान्छ । यसले मानिसको आत्मसम्मानको अपहेलना गर्नुका साथै यो निकृष्ट किसिमको जातीय भेदभाव पनि हो । केही देशहरूमा यस्तो चलन उन्मूलन गर्न कानून बनिसकेता पनि लागू भएको छैन ।

सरकारलाई हाम्रो आह्वान:

- मानिसले असुरक्षित तरिकाले नाङ्गो हात प्रयोग गरेर मलमूत्र व्यवस्थापन गरेको कुरा स्वीकार्दै यस्तो प्रचलनको यकीनका साथ निर्क्यौल गर्न यसको तथ्याङ्क राख्न
- यस्तो प्रचलन पूर्णतया उन्मूलन नभएसम्म सरसफाइकर्मीहरुका सुरक्षाका लागि र हानिकारक फोहोरसँग मानिसको संसर्ग हुन नदिन फोहर व्यवस्थापनमा सुधारका साथै आवश्यक प्रविधिहरू प्रचलनमा ल्याउन
- सन् २०१० सम्ममा असुरक्षित तरिकाले गरिने मलमूत्र व्यवस्थापन गर्ने कार्यलाई उन्मूलन गर्न र त्यस्तो कार्यमा संलग्न व्यक्ति एवं तिनका परिवारलाई शिक्षा र वैकल्पिक जीविकोपार्जनका लागि सहयोग गर्न

शैक्षिक संस्थाहरूमा सरसफाइ

दक्षिण एशियाली क्षेत्रका धेरै विद्यालयहरूमा बालबालिकाहरू, अझ विशेष गरेर छात्राहरूका लागि पर्याप्त सरसफाइ सुविधाको अभाव छ । सरसफाइ प्रबर्द्धन व्यवहार परिवर्तनसँग गाँसिएको छ । कलिलो उमेरमा नै मानिसले बानीव्यहोरा सिक्ने भएकाले विद्यालयको सरसफाइ शिक्षाले स्वस्थ भावी पुस्ता निर्माणमा सहयोग गर्छ । अझ बालबालिकाहरू त परिवर्तनका वाहक नै हुन् ।

सरकारलाई हाम्रो आह्वान:

- रजस्वला अवधिका लागि पनि सरसफाइ गर्न सुविधा सम्पन्न (साबुन र पानीको व्यवस्था सहित) चर्पीको निर्माण एवं सम्भार गर्न निजी विद्यालयहरूलाई नियमन गर्न र सरकारी विद्यालयहरूलाई यसका लागि बजेटको व्यवस्था गर्न
- सरसफाइ शिक्षालाई पाठ्क्रमको अभिन्न अङ्गको रुपमा समावेश गर्न र विद्यालयस्तरिय सरसफाइ शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रमहरूको सुपरीवेक्षण गर्न

सन् २००३ मा बङ्गलादेशमा आयोजित पहिलो दक्षिण एशियाली सरसफाइ सम्मेलनदेखि दक्षिण एशियाली सरकारहरूले महत्वाकांक्षी कार्ययोजनाको प्रतिबद्धता सहितका दुईवटा मन्त्रीस्तरीय घोषणापत्रहरू जारी गरिसकेका छन् । ती प्रतिबद्धताहरूको सम्मान गरिनुपर्छ । उच्चस्तरिय राजनैतिक प्रतिबद्धता, साझेदारी र समन्वय तथा सुशासनको अभाव यस क्षेत्रको प्रगतिका बाधकको रुपमा रहेका छन् । यी प्रतिबद्धताहरू केही हदसम्म पूरा भएको कुरामा हाम्रो सहमति रहँदारहँदै पनि सरसफाइको अभावले पारेको हदैसम्मको मानवीय क्षतिले यसलाई सामान्य रुपमा नलिई सरसफाइ सेवा विस्तार द्रुतगतिमा गर्नुपर्ने खाँचो औंल्याएको छ ।

हामीले सरसफाइमा साधारण नागरीकको पहुँचका लागि निम्नलिखित आठ प्रमुख मुद्दाहरूको पहिचान गरेका छौं, जसमा समतामूलक र दिगो विकास जस्ता कुराहरु रहेका छन् । हामी समुदाय, सरकार, अन्तर्राष्ट्रिय नियोग एवं निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्दै यी मुद्दाहरूमा काम गर्ने, उदाहरणीय नमूनाहरू विकास गर्ने, नयाँपनको खोजीका साथै सफल प्रयासहरूको प्रदर्शन गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गर्दछौं ।

खानेपानी र सरसफाइको अधिकार

सरसफाइमा पहुँच विकासको आवश्यकता मात्र नभएर अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार कानूनहरूमा आधारित एक मानव अधिकार पनि हो । सुस्वास्थ्यका लागि सरसफाइ हुन नजिकै पानीको उपलब्धता पनि जरुरी छ । यस क्षेत्रका धेरै सरकारहरूले सन् २००७ को पहिलो एशिया प्रशान्त पानी सम्मेलनमा “बेप्पुको सन्देश”मा स्वच्छ खानेपानी र आधारभूत सरसफाइलाई अधिकारको रुपमा मान्यता दिइसकेको छ । स्वच्छ खानेपानी र आधारभूत सरसफाइमा पहुँच मानव अधिकारका साथै मानवोचित सुरक्षा र सम्मानका लागि अपरिहार्य पक्षका रुपमा लिइएको पुरानो मान्यतालाई पुनः अनुमोदन गर्न हामी सरकारहरूलाई आह्वान गर्दछौं ।